

NEFRYT JAKO LEKARSTWO W DAWNYCH CHINACH – ANALIZA LINGWISTYCZNO–KULTUROWA

ABSTRACT: The Chinese not only esteemed jade for its preciousness and beauty but also perceived it as a stone of great symbolic importance. Among many symbolic meanings ascribed to jade, such as ritual and aesthetic, there is also one less known, i.e. medical. This paper examines the significance of jade as an elixir of immortality and describes the origin of this phenomenon connected with Taoist beliefs, its history and the method of its taking. After long centuries of its use, jade almost disappeared from tombs as an important element of burials between the Eastern Han dynasty and Tang dynasty during the time due to its consumption. This paper examines historical sources, such as the writings of Ge Hong and Li Shizhen and refers to the exact composition of the jade medicaments. It also claims that the side effects were the main reason for its abandonment in the times of Tang dynasty. This article provides an overview of cultural, religious, and practical background of the original and short-term use of jade as an immortality elixir.

KEY WORDS: jade, China, immortality, symbol, Taoism

Nefryt od zawsze był jednym z najważniejszych kamieni w kulturze chińskiej i do dziś jego wartość przewyższa wartość złota czy diamentów. Na przestrzeni kilku tysięcy lat zyskał wielowymiarową symbolikę wzbogacającą się wraz z upływem czasu, której ślady są wciąż obecne w języku chińskim i kulturze współczesnych Chin. Według pierwszego chińskiego słownika paleograficznego z II w. n.e. *Shuowen jiezi* (*Omówienie znaków prostych i analiza znaków złożonych*) autorstwa Xu Shena – znak *yù* to ‘piękny kamień’. Autor w definicji podaje, że nefryt posiada ‘pięć cnót’: ‘humanitarność’, ‘prawość’, ‘mądrość’, ‘odwagę’, ‘czystość’, każdą z nich uzasadniał fizycznym przymiotem minerału, jak np. twardością, pięknym kolorem czy pięknym dźwiękiem, jaki wydawał¹.

Od czasów neolitu (od ok. 8000 p.n.e. do ok. 2000 p.n.e.) nefryt był w Chinach jednym z najważniejszych składników wyposażenia bogatych pochówków. W grobach kultury Hongshan znajdowane są nefrytowe smoki i ozdoby, w grobach kultury Liangzhu m.in. odkrywa się wykonane z tego surowca dyski i tuby ceremonialne, które powszechnie uważa się za przedmioty kultu reprezentujące niebo i ziemię, zaś na stanowiskach kultury Longshan nefrytowe ozdoby, narzędzia, broń czy przedmioty ceremonialne². W najbogatszych grobach nefrytowe przedmioty przykrywały całe ciało zmarłego. W kolejnym okresie za czasów dynastii Shang (1600 p.n.e.–1046 p.n.e.) i Zhou (1045 p.n.e.–256 p.n.e.) z nefrytu zaczęto wytwarzać przedmioty ceremonialne wykorzystywane podczas składania ofiar przodkom. Do tej pory nie udało się odkryć nieobrabanowanego grobu władcy z tej epoki, ale w grobie Fu Hao jednej z królewskich konkubin króla Wu Dinga – dwudziestego trzeciego władcy późnych Shangów, znaleziono ponad 1600 przedmiotów, w tym 750 wykonanych z nefry-

¹ Shen Xu, *Shuowen jiezi*, Zhongguo Shuju Yingyin, Beijing 1963, s. 10.

² Hongbo He, *Shi qian yuli de xingcheng he chubu fazhan*, w: Boda Yang (red.), *Zhongguo yu wenhua wenxue luncong*, Zijincheng chubanshe, Beijing 2004, s. 83–108.

tu. Część z nich to wtórnie użyte przedmioty z wcześniejszych epok³. W Okresie Wiosen i Jesieni i Walczących Królestw (722 p.n.e.–221 p.n.e.) nefryt był głównie wyznacznikiem statusu społecznego posiadacza. Robiono z niego zestawy ozdób, których ilość i kształt świadczyły o randze właściciela. W czasach dynastii Qin i Han (221 p.n.e.–220 n.e.) wieziono, że nefryt powstrzymuje rozkład ciała i odstrasza złe moce, dlatego w grobach umieszczano bardzo dużo przedmiotów nefrytowych, począwszy od zatyczek do otworów ciała, przez kawałki nefrytu układane na twarzy i ciele, aż do nefrytowych szat – kompletnych strojów grobowych dla cesarzy i członków jego rodziny. Za panowania dynastii Sui i Tang (581–907 r.) nefryt staje się przede wszystkim ozdobą i surowcem do wyrobu przedmiotów dekoracyjnych. Apogeum takiego zastosowania następuje za czasów dynastii Qing (1644–1911 r.), kiedy wykonywano z niego zastawę stołową, bibeloty czy nawet meble. Do dziś nefryt jest najcenniejszym surowcem jubilerskim w Chinach, a wykonane z niego przedmioty dekoracyjne i biżuteria są uważane za bezpieczną lokatę kapitału⁴.

W odróżnieniu od wspomnianych wcześniej epok, w których nefryt był niezbędnym wyposażeniem grobów zamożniejszych warstw społeczeństwa, w okresie pomiędzy upadkiem dynastii Han a ustanowieniem dynastii Sui, czyli od 220 r. do 581 r., nefrytowe przedmioty umieszczano jedynie sporadycznie, co jest widoczne w odkrywanych przez archeologów pochówkach. Nawet w miejscach spoczynku członków rodziny cesarskiej, np. w grobowcu Yongguling z czasów Północnej Dynastii Wei ukończonego w 490 r. n.e., znaleziono jedynie figurki terakotowe, broń żelazną, brązowe przedmioty toaletowe, szklane ozdoby. Nie natrafiono jednak na choćby jeden wyrób nefrytowy. Analogicznie w innych grobach z tego okresu należących do arystokratycznych rodów, np. w odkrytym pod Datongiem grobie małżonków Sima Jinlong, znaleziono stosunkowo bogate wyposażenie grobowe, żaden przedmiot jednak nie był wykonany z nefrytu⁵. Sporadycznie znajdowane podczas wykopalisk nefrytowe przedmioty pochodzące ze wspomnianych epok reprezentują raczej niski poziom wykonania, charakteryzują się brakiem ornamentów i niewielkim zróżnicowaniem. Rzadko pojawiające się w grobach przedmioty rytualne, jak wspomniane wcześniej dyski i tuby ceremonialne, to albo zabytki z czasów poprzednich epok, albo stylizowane na antyki, kopie. Typowe dla okresu pomiędzy 220 r. a 581 r. nefrytowe przedmioty to przede wszystkim drobne ozdoby i przedmioty codziennego użytku. Z ozdób są to: zawieszki nefrytowe i ozdoby miecza i pochwy; z przedmiotów codziennego użytku można wymienić małe czarki, kielichy, sprzączki, kłamy i pieczęcie. Zarówno pod względem ilościowym i jakościowym, widać wyraźny regres w porównaniu z poprzednimi epokami. Od czasów ponownego zjednoczenia Chin przez dynastię Sui w 581 r. do końca Chin cesarskich w 1911 r. z nefrytu wykonywało się przede wszystkim biżuterię i przedmioty dekoracyjne, takie jak np. słynna główka kapusty znajdująca się w Muzeum Narodowym w Tajpej, uważana za jedno z arcydzieł sztuki chińskiej.

Zaskakująca nieobecność przedmiotów nefrytowych w pochówkach z epok rozciągających się na przestrzeni wspomnianych trzech stuleci tłumaczy się wyjątkowością tego okresu na tle historii Chin. Wieki pomiędzy upadkiem cesarstwa hanowskiego w 220 r. n.e., a ponownym zjednoczeniem przez dynastię Sui w 581 r. to czas niespo-

³ Shiqi Ya o, *Zhongguo de yu wenhua*, Zhongguo guoji guangbo chubanshe, Beijing 2010, s. 70–71.

⁴ Boda Yang, *Gu yu shi lun*, Zijincheng chubanshe, Beijing 2004, s. 5–16.

⁵ Zhongguo shehui kexueyuan yanjiusuo (red.), *Xin Zhongguo de kaogu faxian he yanjiu*, Wenwu chubanshe, Beijing 1984, s. 537–538.

tykanego wcześniej rozbitcia politycznego (na co wskazują choćby nazwy epok jak Trzy Królestwa, Szesnaście Królestw czy Dynastie Południowe i Północne), licznych klęsk naturalnych o olbrzymich rozmiarach, nieustannego zamętu i niekończących się wojen. Zniszczenia wojenne i idące za tym zubożenie społeczeństwa z pewnością wywarły wpływ na ilość cennych przedmiotów w grobach, jednak nie tłumaczą one, dlaczego w grobach wciąż umieszczano złoto i srebro, a zrezygnowano jedynie z nefrytu jako surowca, z którego wytwarzano wyposażenie przydatne zmarłemu w zaświatach.

Dlatego często pojawia się hipoteza, że decydującą kwestią było rozpowszechnienie się na terenie Chin nowej religii – taoizmu, który przyczynił się do zmiany sposobu postrzegania nefrytu⁶. Nefryt, choć dalej uważany za najcenniejszy surowiec, stał się przede wszystkim środkiem pomagającym osiągnąć nadrzędny cel taoizmu – zdobycie nieśmiertelności albo przynajmniej przedłużenie życia. Wierzano bowiem, że spożywanie eliksirów i pigułek nieśmiertelności sporządzanych według wymyślnych receptur potrafi odsunąć śmierć. Jednym z często spotykanych składników tych cudownych mikstur był nefrytowy proszek. Aby go uzyskać, rozbijano i proszkowano przechowywane przez pokolenia nefryty – rodzinne skarby traktowane jako lokata kapitału. I właśnie to stanowi bezpośrednią przyczynę braku przedmiotów nefrytowych w grobach z tych epok. Z tego powodu, przetwarzania nefrytów na lekarstwa i ich zjadania, okres od epoki Trzech Królestw do początku dynastii Sui uważano za czas regresu i załamania kultury nefrytu w Chinach. Paradoksalnie był to okres, kiedy nefryt obdarzano największą estymą i był najbardziej poszukiwanym minerałem. Stał się składnikiem eliksirów nieśmiertelności właśnie z powodu siły jego symboliki – szlachetnego i doskonałego kamienia. Nastąpiła jedynie zmiana sposobu aprecjacji – zamiast wkładać go do grobów czy używać podczas ceremonii, zjadano go, wierząc, że zapewni nieśmiertelność, a co najmniej uchroni od chorób i wydłuży życie.

Skąd ten pęd do nieśmiertelności i próby przedłużenia ziemskiej egzystencji? Prawdopodobną przyczyną był stan permanentnej wojny i panująca atmosfera niepewności, lęku i poczucia zagrożenia. Zwycięzcy mordowali elity umysłowe podbitych ziem, władcy brutalnie traktowali krnąbrnych *literati*, z których składał się aparat urzędniczy. W odpowiedzi na lęk i brak poczucia bezpieczeństwa ludzie odpowiadali albo zanurzeniem się w mistycyzmie i filozofii, albo hedonizmem i życiem wbrew regułom społecznym. Wielu uczonych wycofało się z życia politycznego, osłabły ideały konfucjańskiej służby publicznej. Ekstrawaganckie rozrywki i zwyczaje z tego okresu przeszły do historii dzięki np. opowieściom o Siedmiu Mędrcach z Bambusowego Gaju⁷.

Taoizm, który zaczął się rozwijać pod koniec panowania dynastii Han, uformował się z wierzeń ludowych, magii, wiary w duchy i praktyk magicznych. Najważniejszym celem praktyk religijnych taoizmu jest długowieczność lub osiągnięcie nieśmiertelności. Poszukiwanie eliksiru nieśmiertelności pojawiało się już wcześniej w historii Chin. Zachowały się relacje o poszukiwaniach na wielką skalę za czasów dynastii Qin i Han, kiedy to cesarze organizowali olbrzymie wyprawy mające odnaleźć dające nieśmiertelność owoce i napoje lub historie o ‘mistrzach formuł’ (*fāngshì*), czyli alchemikach, których zadaniem były kontakty z duchami i poszukiwania metod przedłużania życia⁸. Weźniej używane

⁶ Suqin Liu, *Daojiao yu yu wenhua*, „Wenshi zhishi”, 1993, t. 10, s. 86–91.

⁷ Ebrey Patricia Buckley, *The Cambridge Illustrated History of China*, Cambridge University Press, Cambridge 2006, s. 88–89.

⁸ Michael J. Puett, *To Become a God: Cosmology, Sacrifice and Self-Divinization in Early China*, Harvard University Asia Center, 2002, s. 239–243.

wrażenie ‘domaganie się, prośenie o nieśmiertelność’ (*qiú xiǎn*), po Hanach często jest zastępowane wyrażeniem ‘kultywowanie, uprawianie nieśmiertelności’ (*xiū xiǎn*), co uwidacznia zmianę postawy i odzwierciedla pogląd, że nieśmiertelność można zdobyć dzięki własnym staraniom i wysiłkowi. Następuje koniec z wyprawami na krańce świata w poszukiwaniu cudownego panaceum, zadanie przedłużania życia spoczywa od tej pory w rękach każdego człowieka. Dlatego pojawiają się całe, kompleksowe programy postępowania: skomplikowane ćwiczenia, nakazy dotyczące stylu życia czy spożywanie wymyślnych, trudno dostępnych, a czasem wręcz trujących substancji, np. rtęci, której bardzo wysoką zawartość stwierdza się w sporadycznie odkrywanych zmumifikowanych zwłokach. Wierzono, że spożywając rzadkie rośliny czy minerały, organizm pobiera ich esencję i przez to przejmuje ich właściwości, jak np. trwałość, odporność czy długowieczność. Uważano, że jedzenie czarnego sezamu ma dobroczynny wpływ na kolor włosów, orzechów włoskich na mózg, a spożywanie złota czy nefrytu sprawi, że człowiek będzie wieczny i niezniszczalny tak jak te surowce. Wiara w przejmowanie esencji i mocy rzeczy dzięki ich spożywaniu pojawiła się jednak dużo wcześniej niż sam taoizm, który jedynie przyczynił się do popularyzacji tego zwyczaju i nadania mu wymiaru wiedzy tajemnej⁹.

Wzmianki dotyczące spożywania nefrytu pojawiły się stosunkowo wcześnie, bowiem pierwsza relacja pochodzi już z czasów Zachodniej dynastii Zhou, z dzieła *Rytuały Zhou* (*Zhōuli*): „Władcy zbierali się i wspólnie spożywali nefryt” (*Wáng qí zé gòng shí yù*). Późniejszy komentator Zheng Xuan wyjaśnił, że wierzone w jego dobroczynną moc i spożywano go jako lekarstwo: „Nefryt to skondensowana energia yang, spożywanie go eliminuje choroby wywołane nadmiarem wody w organizmie” (*Yù shì yáng jīng zhī chún zhě, shí zhī yǐ yù shuǐ qì*)¹⁰. Na lusterkach hanowskich często umieszczano napis ‘pić z nefrytowego źródła’ (*yīn yùquán*). ‘Nefrytowe źródło’ (*yùquán*) miało wypływać z ogrodu Królowej Matki Zachodu Xiawangmu, a zaczerpnięty z niego płyn był uważany za najlepszy specyfik pomagający osiągnąć nieśmiertelność. Znacznie późniejsza relacja z czasów dynastii Han wspomina, że cesarz Wudi pił wymieszany z rosą proszek nefrytowy, pragnąc w ten sposób osiągnąć nieśmiertelność¹¹. Nefryt uważano za ‘skondensowaną energię yang’ (*yáng jīng zhī chún*), a zwiększanie jej poziomu w organizmie, jako energii pozytywnej, cieplej, męskiej, miało skutkować wydłużeniem życia.

Ge Hong (283–343) to autor zapisków, dzięki którym zachowały się do naszych czasów relacje dotyczące spożywania nefrytu. W jego utworach znajduje się ilościowo najwięcej informacji o nefrycie jako składniku eliksiru nieśmiertelności, jak również o sposobach jego przyrządzania i zasadach spożywania. Najważniejsze dzieło Ge Honga *Mistrz celujący w prostocie* (*Bàopuzi*) jest źródłem najobszerniejszych i najbardziej szczegółowych wzmianek dotyczących tego zwyczaju. Ge Hong przytacza informacje z obecnie zaginionego dzieła *Księga nefrytu* (*Yù jīng*), które miało być niezwykle popularne w jego czasach i służyło jako podręcznik do przeprowadzania kuracji nefrytowej. Według niego „spożywanie nefrytu [...] sprawia, że ciało ludzkie staje się lekkie i unosi się w powietrzu, według dawnych opowieści daje również życie bez kresu”¹². W kilku rozdziałach,

⁹ Shiping Xu e, *Gu yu chongbai de lingyi jiduan: shi yu xianxiang*, „Zhongguo wenhua”, 2002, t. 19–20, s. 120–122.

¹⁰ Yirang Sun (wybór), *Zhouli zhengyi*, Zhonghua Shuju, Beijing 1987, s. 456.

¹¹ Ibidem.

¹² Hong Ge e, Ming Wang, *Baopuzi neipian xiaoshi*, Zhonghua shuju, Beijing 1985, s. 196.

m.in. w *Eliksirze nieśmiertelności* (*Xiān yào*), opisuje właściwości nefrytu, sposób i techniki jego użycia czy efekty kuracji¹³.

Pomimo, że krótkie wzmianki o spożywaniu nefrytu spotykamy w licznych utworach literackich czy źródłach historycznych, jedynie u dwóch autorów możemy znaleźć konkretne wskazówki, jak przygotować nefryt i jak go spożywać – u wspomnianego wcześniej Ge Honga i Li Shizhena (1518–1593), autora słynnego spisu roślin leczniczych – *Encyklopedii korzeni i roślin* (*Běn cǎo gāngmù*).

Według obu źródeł nefryt można było spożywać pod następującymi postaciami¹⁴:

1. ‘proszek nefrytowy/okruchy nefrytowe’ (*yù xiè*). Był to pierwszy etap przygotowania minerału do konsumpcji, zazwyczaj kruszono go, aż do momentu uzyskania proszku, ale czasem polykano również okruchy wielkości ziarna grochu.
2. ‘źródło nefrytowe, płyn nefrytowy’ (*yù quán, yù yè, yù jiāng, qióng jiāng*) – przezroczysty płyn do picia. Według Ge Honga proszek nefrytowy mieszano z sokiem z farbownika lekarskiego (*zhūcǎo*, łac. *Anchusa officinalis* L.), zwanego też m.in. czerwieńcem, i wypijano. Li Shizhen, podał nieco odmienny przepis, kazał mianowicie gotować w naczyniu z brązu miarkę proszku, miarkę krwiściagu lekarskiego (*dīyúcao*, łac. *Sanguisorba officinalis* L.), miarkę ryżu i dwie miarki rosy, aż do rozgotowania ryżu i rozpuszczenia nefrytu.
3. ‘pasta/tłuszcz nefrytowy’ (*yùgāo, báiyùsuī, yùzhī*) to również płyn, ale gęściejszy. W *Mistrzu celującym w prostocie* Ge Hong opisał ‘pastę/tłuszcz nefrytowy’ jako płyn o kolorze wody wypływający z gór rodzących nefryt, należało go zmieszać z gruszczyką (*wúxīncǎo*, łac. *Herba Pyrolae*), a wypicie jednej miarki miało gwarantować długie życie.

Kluczowy w kuracji był czas zażywania. Zalecany okres regularnego przyjmowania nefrytowych mieszanek wynosił przynajmniej rok, w ciągu którego, stosując się do zalecanych dziennych dawek, spożywano ok. 50–100 kg nefrytu. W kuracji zwracano również uwagę na kolor nefrytu i miejsce jego wydobycia. Za najbardziej wartościowy uważano nefryt mlecznobiały, bez jakichkolwiek przebarwień, niedoskonałości czy zakłóceń struktury. Pod względem proveniencji, za najlepsze uważano nefryty znajdujące na brzegach trzech rzek płynących w okolicach dzisiejszego miasta Hoten w chińskim Turkiestanie Wschodnim. Ważne było również korzystanie z surowego, nieobrobionego surowca. Proszek uzyskiwany ze starych ozdób uważano za pośledniej jakości, który nie dość, że nie pomagał, to wręcz mógł zaszkodzić organizmowi.

Podczas kuracji należało przestrzegać wielu zasad, których złamanie niwelowało dobroczynny wpływ zażywania nefrytu. Przede wszystkim zalecano rezygnację z seksu i alkoholu, na pomyślny przebieg kuracji korzystnie wpływało również samotne życie, najlepiej w pustelni na odludziu. Z *Kroniki Dynastii Wei* pochodzi historia, w której opisano, jak kończyło się łamanie tych zaleceń. Generał Li Yu był na nefrytovej diecie, w czasie której zużył, czyli zjadł, ponad sto sztuk nefrytowych ozdób. W młodym wieku czuł się świetnie, ale później, lekceważąc znane mu zasady, oddał się uciechom ciała i stołu. Gdy poważnie zachorował i na łożu śmierci wyznał żonie swoje grzechy, skomentował, że właśnie z tego powodu zażywanie nefrytu nie uchroniło go przed śmiercią. Jednak, jak pocieszył czytelników kronikarz, kuracja przyniosła pewien skutek, bowiem mimo

¹³ Ibidem, s. 196–223.

¹⁴ Ibidem, s. 71, 79.

zgonu w środku lata ciało aż do momentu złożenia do grobu nie zmieniło koloru ani nie wydzielalo zapachu¹⁵. Przyczyna niepowodzenia generała mogła być jednak inna, bowiem Ge Hong w *Mistrzu celującym w prostocie* wyraźnie ostrzeża przed proszkiem z ozdób i zaleca stosowanie jedynie takiego, który pochodzi z surowych, nieobrobionych kawałków nefrytu. Jednakże mimo przestróg powszechnie wykorzystywano ozdoby, zwłaszcza te pochodzące z dawnych czasów, ponieważ zdobycie świeżego surowca z odległego Turkiestanu Wschodniego było trudne i kosztowne.

Jedzenie nefrytu było potwierdzeniem jego wyjątkowości. W myśli chińskiej odcisnęło na tyle mocne piętno, że ślady tego zwyczaju przetrwały aż do dziś w terminologii związanej z farmacją (np. w nazwach własnych lekarstw czy aptek). Świadczy to o utrwaleniu w powszechnej świadomości związku nefrytu z leczeniem i lekarstwem.

Wyraz ‘nefryt’ *yù* pojawia się w nazwach wielu lekarstw tradycyjnej medycyny chińskiej. Występuje m.in. w złożeniach z morfemami ‘rosa’ (*lù*), ‘płyn’ (*yè*), ‘źródło’ (*quán*), ‘olej’ (*yóu*), ‘ekran, tarcza, osłona’ (*píngfēng*), ‘wiosna’ (*chūn*). Pojawia się także w nazwach własnych kilkunastu popularnych lekarstw, m.in.:

yù nǚ jiān ‘wywar nefrytowej kobiety’;
yù píngfēng sǎn ‘proszek nefrytowej tarczy’;
yù shù dān ‘nefrytowy środek przeciwymiotny’;
yù yè ‘nefrytowy płyn’;
yù zhēn sǎn ‘nefrytowy prawdziwy proszek’;
yù dān róng xīn wán ‘nefrytowe pastylki słynnego serca’;
yù quán wán ‘pastylki nefrytowego źródła’;
yù zān qīng yàn shí wǔ wèi wán ‘oczyszczające gardło pastylki nefrytowej spinki do włośów o piętnastu smakach’;
yù lóng yóu ‘olej nefrytowego smoka’;
yáng chūn yù yè ‘nefrytowy płyn wiosennej energii yang’;
yù lù bǎo fēi wán ‘pastylki nefrytowej rosy ochraniające płuca’;
dān xī yù píng fēng kē lì ‘tabletki czerwonego strumienia i nefrytowej tarczy’.

Wyraz ‘nefryt’, jako morfem słowotwórczy, tworzy liczne wyrazy z morfemami nazywającymi wodę w nazwach własnych aptek: *quán* ‘źródło’, *hǎi* ‘morze’, *xī* ‘strumień’, *tán* ‘staw’. Np. *Yùhǎi Yàodiàn* ‘Apteka Nefrytowego Morza’, *Yùtán Yàodiàn* ‘Apteka Nefrytowego Stawu’, *Yùquán Yàodiàn* ‘Apteka Nefrytowego Źródła’.

W kilku przysłowia wyraz ‘nefryt’ nawiązujący do symboliki minerału jako składnika eliksiru nieśmiertelności pojawia się także obok wyrazu *jīn* ‘złoto’, czyli metalu również uważanego za specyfik pomagający zdobyć nieśmiertelność (choć o słabszej mocy niż nefryt). Morfemy *jiāng* ‘alkohol’, *yè* ‘płyn’ nawiązują do opisanego powyżej najczęściej występującego sposobu spożywania nefrytu – rozpuszczania go w różnego rodzaju płynach. Współcześnie przysłowia te oznaczają eliksir nieśmiertelności, alkohol o wyśmienitym smaku, wyjątkowo drogi alkohol lub słodki i smaczny sok:

yù yè jīn jiāng
 nefryt–płyn złoto–alkohol
 ‘alkohol o wspaniałym smaku’

¹⁵ Cyt. za Jianchang L ü, *Lun lishi shang de shi yu zhi feng*, „Xueshu yuekan”, 2004, t. 4, s. 67.

jīn jiāng yù lǐ

złoto–alkohol nefryt–słodkie wino

‘eliksir nieśmiertelności/alkohol o wspaniałym smaku’

jīn jīng yù yè

złoto–esencja nefryt–płyn

‘drogi alkohol’

yù yè qióng jiāng

nefryt–płyn piękny nefryt–alkohol

‘eliksir nieśmiertelności/słodki sok’

jīn jiāng yù yè

złoto–alkohol nefryt–płyn

‘eliksir nieśmiertelności/alkohol o wspaniałym smaku’

qióng jiāng yù yè

piękny nefryt–alkohol nefryt–płyn

‘alkohol o wspaniałym smaku/słodki i smaczny sok’.

Po czasie największego nasilenia w okresie Trzech Królestw oraz dynastii Wei i Jin zwyczaj spożywania nefrytu zaczął stopniowo zanikać w czasach dynastii Sui. Mimo że taoizm, dzięki któremu rozpowszechniło się spożywanie tego minerału, został religią państwową za panowania dynastii Tang, stopniowo rezygnowano z dodawania nefrytowego proszku do eliksirów nieśmiertelności. Prawdopodobnie jedną z przyczyn były zaobserwowane u kuracjuszy efekty uboczne – wysoka gorączka, bóle oczu, nerek, sztywnienie stawów czy klucie w sercu, prowadzące często do śmierci¹⁶. Ślady po tym zwyczaju przetrwały jednak do dziś we współczesnym języku chińskim, w nazwach leków, lekarstw, w idiomach i przysłowiaach.

BIBLIOGRAFIA

- Ebrey Patricia Buckley, *The Cambridge Illustrated History of China*, Cambridge University Press, Cambridge 2006.
- Hong Ge, Ming Wang, *Baopuzi neipian xiaoshi*, Zhonghua shuju, Beijing 1985.
- Hongbo He, *Shi qian yuli de xingcheng he chubu fazhan*, w: Boda Yang (red.), *Zhongguo yu wenhua wengxue luncong*, Zijincheng chubanshe, Beijing 2004.
- Suqin Liu, *Daojiao yu yu wenhua*, „Wenshi zhishi”, 1993, t. 10, s. 86–91.
- Jianchang Lü, *Lun lishi shang de shi yu zhi feng*, „Xueshu yuekan”, 2004, t. 4, s. 66–72.
- Michael J. Puett, *To Become a God: Cosmology, Sacrifice and Self-Divinization in Early China*, Harvard University Asia Center, 2002.
- Yirang Sun (wybór), *Zhouli zhengyi*, Zhonghua Shuju, Beijing 1987.
- Shiqi Yao, *Zhongguo de yu wenhua*, Zhongguo guoji guangbo chubanshe, Beijing 2010.
- Shen Xu, *Shuowen jiezi*, Zhongguo Shuju Yingyin, Beijing 1963.
- Shiping Xue, *Gu yu chongbai de lingyi jiduan: shi yu xianxiang*, „Zhongguo wenhua”, 2002, t. 19–20, s. 120–122.
- Boda Yang, *Gu yu shi lun*, Zijincheng chubanshe, Beijing 2004.
- Zhongguo shehui kexueyuan yanjiusuo (red.), *Xin Zhongguo de kaogu faxian he yanjiu*, Wenwu chubanshe, Beijing 1984.

¹⁶ Ibidem, s. 68–69.